

Bharat Chandak
SATYA ELECTRICALS

POLYCOR, PIRACORD, Ilegrand, HAVELLS, LAF SWITZERS, INDOALUMINUM, Finolux, OKOLORS, USHA, PHILIPS, GreatWhite, SIEMENS

Tapadia Market, Chain Sukh Road, Latur-413512
Ph : (O) 243678, 244458, 250776, (R) 242018
Email:satyaelectricals@rediffmail.com

लातूर वर्ष ३ रे अंक २०५ वा गुरूवार दि. ११ जानेवारी २०२३ पृष्ठे ४ स्वागत मूल्य २ रु.

शिंदेंचा व्हीप ठाकरे गटाला लागू होणार

मुंबई (प्रतिनिधी) : सर्वोच्च न्यायालयाने दिलेल्या निर्देशांचे तंतोतंत पालन करूनच आपण आमदार अपात्रतेबाबतच्या याचिकेवर निर्णय दिला आहे. सर्वोच्च न्यायालयाने अपात्रतेबाबत निर्णय घेताना सर्वप्रथम मूळ राजकीय पक्ष कोणाचा हे ठरवण्यास सांगून त्यासाठी कोणते निकष गृहीत धरले जावेत, ते सांगितले होते. आपल्यावर आरोप करण्यापूर्वी निकालपत्र वाचावे, समजत नसेल तर तज्ज्ञांकडून समजावून घ्या, असा सल्ला देताना विधानसभेचे अध्यक्ष राहुल नावेंकर यांनी, शिंदे गटाच्या भरत गोगावले यांचा व्हीप ठाकरे गटातील आमदारांनाही लागू राहिल, असे स्पष्ट केले. विधानसभेचे अध्यक्ष राहुल नावेंकर यांनी बुधवारी शिवसेना आमदार अपात्रता प्रकरणाचा निकाल दिला. शिंदे गट म्हणजेच खरी शिवसेना असल्याचा निर्वाळा त्यांनी दिल्यानंतर राजकीय वर्तुळात आरोप - प्रत्यारोपांचा धुरळा उडाला आहे. या पार्श्वभूमीवर एका वृत्तवाहनीला दिलेल्या मुलाखतीत राहुल नावेंकर यांनी सर्व बाबींची स्पष्टता केली आहे. सुप्रीम कोर्टाच्या गाईडलाईन्सचे तंतोतंत पालन करूनच आपण आमदार अपात्रतेचा निर्णय दिला आहे. कमी वेळेत अत्यंत क्विकट विषय

दोन वेगवेगळे दाखले देत असेल तर निवडणूक आयोगाकडील घटना ग्रा धरावी. त्यानुसार निवडणूक आयोगाच्या अधिकृत रेकॉर्डवर असणारी घटनेची प्रत मागवली. निवडणूक

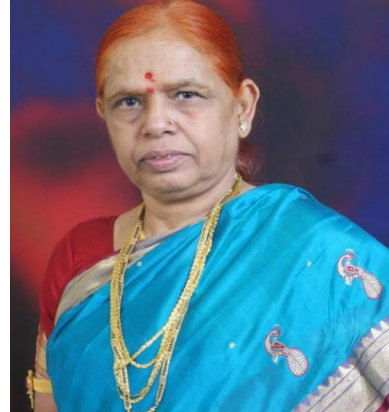
सोडवण्याची जबाबदारी माझ्यावर होती. त्यासाठी दिवसाला १५ ते १६ तास काम करीत होतो. नागपूर अधिवेशनाच्या दरम्यान अधिवेशन सभागृहात उपस्थित राहून आमदार अपात्रता प्रकरणाची सुनावणी घेतली. सर्वोच्च न्यायालयाने दिलेली जबाबदारी पार पाडण्यासाठी मी पूर्ण प्रयत्न केलेला आहे. सर्वोच्च न्यायालयानेच राजकीय पक्ष ठरवण्याचा अधिकार मला दिला होता. मूळ राजकीय पक्ष ठरवल्याशिवाय कोणाचा व्हीप लागू होईल हे ठरवता येत नव्हते. म्हणून मी सर्वप्रथम मूळ राजकीय पक्ष शिंदे की ठाकरे यावर निर्णय दिला. शिवसेनेच्या संविधानाचा विचार केला तर ठाकरे गटांनी दिलेली २०१८ ची शिवसेनेची घटना ग्रा धरायची की शिंदे गटाच्या मागणीप्रमाणे १९९९ च्या घटनेचा आधार घ्यायचा? असा प्रश्न होता. या संदर्भातील सुप्रीम कोर्टाने स्पष्टपणे सांगितलेलं की, दोन पक्ष दोन वेगवेगळे दाखले देत असेल तर निवडणूक आयोगाकडील घटना ग्रा धरावी. त्यानुसार निवडणूक आयोगाच्या अधिकृत रेकॉर्डवर असणारी घटनेची प्रत मागवली. निवडणूक

आयोगाने १९९९ सालची घटना आम्हाला दिली व त्यानुसार निर्णय घेण्यात आल्याचे अध्यक्षानी स्पष्ट केले.गोगावलेंचा व्हीप शिवसेनेच्या सर्व आमदारांना लागू होणार सुप्रीम कोर्टाने सुनील प्रभू यांची नियुक्ती कायमस्वरूपी योग्य ठरवली आणि गोगावलेंची नियुक्ती अयोग्य ठरवली, असा गैरसमज पसरवला जातोय. वस्तुस्थिती तशी नाही. सुप्रीम कोर्टानेच मूळ राजकीय पक्ष कुणाचा हे ठरवण्यास सांगितले होते. मूळ राजकीय पक्ष ठरवल्यानंतर भरत गोगावले यांची प्रतोद पदावरील नियुक्ती कायम झाली आहे. आता अध्यक्षंच्या सभेवर केवळ एकच शिवसेना विधिमंडळ गट अस्तित्वात आहे, असे सांगत गोगावले यांचा व्हीप ठाकरे गटातील आमदारांनाही लागू राहिल, असे त्यांनी स्पष्ट केले.म्हणून ठाकरे गटाचेही आमदार पात्र ठरले ठाकरे गटातील आमदारांच्या अपात्रतेबाबत शिंदे गटांने दाखल केलेली अपात्रता याचिकाही अध्यक्षानी फेटाळली आहे. याबाबत विचारता नावेंकर म्हणाले, गोगावले यांना व्हीप देण्याचा अधिकार होता; परंतु तो योग्यरित्या बजावला गेला नाही. तुमचा व्हीप समोरच्याला मिळालाच नसेल तर त्याच्याकडून त्या अपेक्षित कार्याची तुम्ही अपेक्षा कशी करू शकता? असा प्रश्न असल्याने ही याचिका फेटाळण्यात आल्याचे नावेंकर यांनी स्पष्ट केले.

माजी सैनिक, माजी सैनिक विधवा, वीरपत्नी, वीरमाता, वीरपिता यांच्या निवृत्तीवेतनासाठी फेब्रुवारीमध्ये पेंशन अदालत
लातूर, दि. १२ (जिमाका) : १४ जानेवारी, २०२४ रोजी भूतपूर्व सैनिक दिवस निमित्त मुख्यालय दक्षिण महाराष्ट्र आणि गोवा कार्यालयामार्फत ९ जानेवारी, २०२४ रोजी पुणे येथे पूर्व सैनिक मेळावा रद्द करून पुढे ढकलण्यात आला आहे. हा मेळावा फेब्रुवारीच्या दुसऱ्या आठवड्यात घेण्याचे नियोजित केले आहे. या कार्यक्रमात भूतपूर्व सैनिक, वीरपत्नी, वीरमाता, वीरपिता, विधवा पत्नी तथा त्यांच्या अवलंबित यांच्या पेंशन, ईसीएचएस, सीएसडी कॅन्टीन याबाबतच्या असणान्या अडीअडचणीचे निराकरण करण्यात येणार आहे. ज्या सैनिक, वीरपत्नी, वीरमाता, वीरपिता, विधवा पत्नी तथा त्यांच्या अवलंबित यांच्यावरील प्रकारच्या अडीअडचणी असतील त्यांनी विहित नमुन्यामध्ये माहिती व तीन प्रतीमध्ये १७ जानेवारी, २०२४ पर्यंत लातूर जिल्हा सैनिक कल्याण कार्यालय येथे जमा करावेत, असे आवाहन जिल्हा सैनिक कल्याण अधिकारी ले. कर्नल (नि.) शरद पांडरे यांनी केले आहे.

महाराष्ट्रातील जेष्ठ आयुर्विमा सल्लागार विद्याताई तेरकर यांचे निधन

लातूर - मराठवाड्यातील सर्वात जुन्या, आयुर्विमा सल्लागार विद्याताई गोपिनाथ तेरकर यांचे वयाच्या ७३ व्या वर्षी दि.११ जानेवारी रोजी लातूर येथील एका खाजगी रुग्णालयात अल्पशा आजाराने दुःखद निधन झाले. त्यांच्या पश्चात पती गोपिनाथराव तेरकर २ मुले ४ मुली, नातू पणतू, नाती, असा मोठा परिवार आहे.सा. विद्याताई तेरकर यांनी आपल्या आयुर्विमा व्यावसायाची सुरुवात १९७३ साला पासून म्हणजे ६० वर्षांपूर्वी केली होती, त्यावेळी विमा विक्री करणे अत्यंत कठीण होते.लातूर जिल्ह्यातच नव्हे तर संपूर्ण मराठवाड्यात त्या संतत २५ वर्षे विमा व्यावसायात प्रथम क्रमांकावर होत्या. त्यांनी अमेरीकेतील मिलियन डॉलर राउंड टेबलच्या

गोलमेज परिषदेत १० वेळेस सहभाग नोंदविला होता. त्यांना भारतीय आयुर्विमा महामंडळाने चेअरमन क्लब मॅबर या पदाचे आजीवन सदस्यत्व दिले होते. लातूरचे आयुर्विमा क्षेत्रात नाव उचावायचे उत्तम कार्य विद्याताई तेरकर यांनी केले. त्यांच्या दुःखद निधनाबद्दल आयुर्विमा क्षेत्रातील व राजकीय क्षेत्रातील अनेक मान्यवरांनी दुःख व्यक्त केले आहे.

अटल सेतूच्या उद्घाटन कार्यक्रमावर ठाकरे गटाचा बहिष्कार
मुंबई : मुंबई ट्रान्स हार्बर लिंक प्रकल्प म्हणजेच अटल बिहारी वाजपेयी स्मृती न्हावाशिवा अटल सेतूचे उद्घाटन शुक्रवारी पंतप्रधान नरेंद्र मोदी यांच्या हस्ते होणार आहे. या उद्घाटन सोहळ्यावर शिवसेना उद्भव बाळासाहेब ठाकरे गटाने बहिष्कार टाकल आहे. पंतप्रधान नरेंद्र मोदी यांच्या हस्ते उद्घाटन होत असताना शिवसेना ठाकरे गटाच्या स्थानिक आमदार खासदारांना ऐनवेळी निमंत्रण दिल्याने ठाकरे गटाकडून नाराजी व्यक्त करण्यात येत आहे. उद्घाटन सोहळ्याच्या कार्यक्रमांना काही जणांना गुरुवारी रात्री तर काही जणांना शुक्रवारी सकाळी निमंत्रण पाठवण्यात आसे आहे. शासनाच्या कार्यक्रमाची जी निमंत्रण पत्रिका असतात त्यावर स्थानिक आमदार आणि खासदारांचे नाव असणे आवश्यक आहे. मात्र निमंत्रणपत्रिकेवर नजर मारल्यास शिवसेने ठाकरे गटाच्या स्थानिक खासदारांचे नाव नाही.शिवसेना ठाकरे गटाचे खासदार अरविंद सावंत यांचे नाव निमंत्रणपत्रिकेत नाही. राज्यपाल, केंद्रीय मंत्री, मंत्र्यांची नावे आहेत. सुनील तटकरे आणि श्रीरंग बारणे या दोन्ही खासदारांची नावे आहेत. मात्र त्या ठिकाणचे स्थानिक खासदार अरविंद सावंताचे नाव नाही.

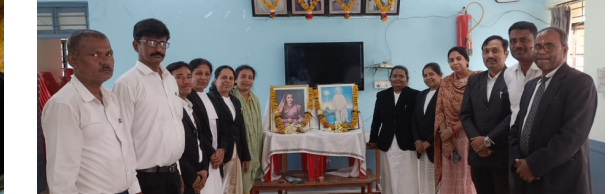
माळेगाव हे शक्तिस्थळ आहे आमदार धिरज देशमुख यांची भावना; भाविकांचे श्रध्दास्थान असलेल्या खंडोबारायाची केली मनोभावे पूजा

लातूर : नांदेड जिल्ह्यातील माळेगाव येथील श्री क्षेत्र खंडोबा देवस्थान हे राज्यातीलच नव्हे तर देशातील असंख्य भाविकांचे श्रध्दास्थान आहे. कारण हे एक शक्तिस्थळ आहे. इथे आल्यानंतर नवी ऊर्जा, नवी शक्ती आपल्या सर्वांना मिळते. इथे भरणान्या यात्रेशी आमचे जिह्वाळ्याचे नाते आहे, अशी भावना 'लातूर ग्रामीण'चे आमदार श्री. धिरज विलासराव देशमुख यांनी व्यक्त केली. दरवर्षी प्रमाणेच यंदाही माळेगाव येथे जावून आमदार श्री. धिरज देशमुख यांनी खंडोबारायाची मनोभावे पूजा केली. काळ्या मातीत राबणान्या शेतकरी बांधवांसमोरील दुष्काळ हटू दे, त्यांना सुख-समृद्धी लाभ दे, असे साकडे घातले. त्यानंतर दक्षिण भारतात प्रसिद्ध असलेल्या श्री खंडोबा यात्रेत सहभागी होवून आमदार श्री. धिरज देशमुख यांनी यात्रेकरुंशी, विविध भागांतून आलेल्या भाविकांशी, व्यापाऱ्यांशी संवाद साधला. तसेच, यात्रा परिसरातील सुविधांची पाहणी केली. विविध दालनांना भेटही दिली. आमदार श्री. धिरज देशमुख म्हणाले, वेळ अमावस्याची पूजा झाल्यानंतर दरवर्षी मी माळेगाव येथे येतो. ही देशमुख कुटुंबीयांची परंपराच आहे.

याआधी आमचे दादा आदरणीय दगडोजीराव देशमुख, माजी मुख्यमंत्री आदरणीय विलासराव देशमुख हे नित्यनियमाने इथे येत असत. ती परंपरा देशमुख कुटुंबियांच्या वतीने आजही तशीच पुढे सुरू आहे. इथल्या यात्रेला अजून मोठे स्वरूप कसे प्राप्त होईल, त्यासाठी इथे आणखी पायाभूत सुविधा कशा वाढवता येतील, यावर आमचा येणाऱ्या काळात भर असेल, असेही ते यावेळी म्हणाले. याप्रसंगी समीर राठी, जितेंद्रसिंग पहाडिया, दिमेश बक्रानिया, विमल बक्रानिया, रोहित पाटील, चिराग मिश्री, अजय माळी आदी मान्यवर, ग्रामस्थ व देवस्थान पदाधिकारी उपस्थित होते.

राष्ट्रमाता जिजाऊ व स्वामी विवेकानंद यांची जयंती लातूर जिल्हा वकील मंडळाच्या वतीने उत्साहात साजरी

लातूर :- लातूर जिल्हा वकील मंडळाच्या सभागृहात राष्ट्रमाता जिजाऊ स्वामी विवेकानंद यांच्या प्रतिमेचे दिपाने, धुपाने पूजन करून पुष्पहार घालून अभिवादन करण्यात आले. यावेळी लातूर जिल्हा वकील मंडळाचे सचिव अॅड प्रदिपसिंह गंगणे, महिला उपाध्यक्ष अॅड हर्षला जोशी, ग्रंथालय सचिव अॅड संतोष सोनी, कोषाध्यक्ष अॅड अमोल पोतदार, अॅड शिरीष दहिवाल, अॅड मनोज जाधव, अॅड, अॅड किरण चिंते, अॅड मेघा पाटणकर, अॅड नयना देवताळकार, अॅड शैशाली निळेकर, अॅड मनिषा दिवे पाटील, अॅड शिवाजी गायकवाड, अॅड चोपडे, अॅड सुनिल चुंभाने, अॅड बालाजी चापोलिकर, अॅड राम गुरव, अॅड साळुंखे, अॅड परमेश्वर सुर्यवंशी, अॅड लहू चामे, अॅड अजय कलशेट्टी, अॅड अमर कदम, अॅड जाधव, अॅड राहुल स्वामी, अॅड सुशिल उपासे आदी विधिज्ञ मोठया संख्येने उपस्थित होते

अनुसूचित जाती व अनुसूचित जमाती प्रवर्गातील शेतकऱ्यांनी ढिबक आणि तुषार सिंचन योजनेसाठी महाडीबीटी पोर्टलवर अर्ज करण्याचे आवाहन

लातूर, दि. १२ (जिमाका) : अनुसूचित जाती व अनुसूचित जमाती प्रवर्गातील शेतकऱ्यांचा विकास व्हावा, यासाठी राष्ट्रीय कृषि विकास योजना प्रति थंब अधिक पिक योजना सन २०२३-२४ अंतर्गत महाडीबीटी पोर्टलवर ढिबक व तुषार सिंचन योजनेचा लाभ देण्यात येत आहे. यासाठी जिल्ह्यातील अनुसूचित जाती व अनुसूचित जमाती प्रवर्गातील शेतकरी बांधवांनी महाडीबीटी पोर्टलवर जास्तीत जास्त अर्ज करून लाभ घेण्याचे आवाहन लातूर जिल्हा अधिक्षक कृषि अधिकारी एस. व्ही. लाडके यांनी केले आहे. अल्प व अत्यल्प भूधारक तसेच बहु भूधारक क्षेत्रातील अनुसूचित जाती व अनुसूचित जमाती प्रवर्गातील शेतकरी बांधवांसाठी राष्ट्रीय कृषि विकास योजना प्रति थंब अधिक पिक योजना सन २०२३-२४ अंतर्गत अल्प

व अत्यल्प भूधारक (२ हेक्टरपर्यंत क्षेत्र) शेतकऱ्यांना ५५ टक्के तर बिरसा मुंडा कृषि क्रांती स्वावलंबी योजना तथा डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर कृषि स्वावलंबन योजनेतर्गत ३५ टक्के असे एकूण ९० टक्के तर बहुभूधारक (२ हेक्टरपेक्षा जास्त क्षेत्र) शेतकऱ्यांना राष्ट्रीय कृषि विकास योजनेतून ४५ टक्के असे एकूण ९० टक्के अनुदान असणारी लाभदायी योजना आहे. ढिबक व तुषार घटकामुळे उत्पादनात व उत्पादकतेत मोठ्या प्रमाणात वाढ होऊन आर्थिकस्तर उंचावण्यात मदत होईल. तसेच पाण्याचा काटेकोर वापर झाल्याने तणाची वाढ रोखण्यास मदत होते आणि सिंचन क्षेत्रात वाढ होईल. त्यामुळे जास्तीत जास्त शेतकऱ्यांनी या योजनेचा लाभ घ्यावा, असे आवाहन लातूर जिल्हा अधिक्षक कृषि अधिकारी श्री. लाडके यांनी केले आहे.

लातूर येथे जिल्ह्यातील महायुतीच्या कार्यकर्त्यांचा रविवारी महामेळावा

लातूर दि.१२ :- केंद्रातील आणि राज्यातील सतेत सहभागी असलेल्या महायुतीचे सर्व घटक पक्ष एका विचाराने काम करत आहेत. येत्या काळात होणाऱ्या निवडणूका लक्षात घेऊन बूथ स्तरावर महायुती अधिक मजबूत व्हावी यासाठी जिल्ह्यातील महायुतीच्या कार्यकर्त्यांचा १४ जानेवारी २०२४ रविवार रोजी लातूर येथे महामेळावा आयोजित करण्यात आला असल्याची माहिती भाजपाचे नेते आ. रमेशआप्पा कराड यांनी पत्रकार परिषदेत बोलताना दिली.

या पत्रकार परिषदेत भाजपाचे जिल्हाध्यक्ष दिलीपराव देशमुख यांना दैनिक महावृत्तचे संपादक अशोक हानवते यांनी लोकसभेच्या इच्छुक उमेदवारांमध्ये कोण आहेत असा प्रश्न विचारला असता जिल्हा अध्यक्ष दिलीपराव देशमुख यांनी या प्रश्नाला उत्तर देत असताना लातूर लोकसभेसाठी आजपर्यंत फक्त खा. सुधाकर शृंगारे यांनीच उमेदवारी मागितली आहे, असे विधान केले, तेव्हा तात्काळ आ. रमेश आप्पा कराड यांनी प्रत्यक्ष निवडणूक प्रक्रिया चालू व्हायची आहे. लोकसभेसाठी अनेकांचीमागणी आहे. पण आमच्यासाठी 'कमळा'चं फूल हाच उमेदवार आहे, असे स्पष्ट केले.

महायुतीच्या वतीने लातूर येथे भाजपाच्या संवाद कार्यालयात शुक्रवारी पत्रकार परिषदेचे आयोजन करण्यात आले होते. यावेळी महायुतीतील भाजपाचे समन्वयक आ. रमेशआप्पा कराड, राष्ट्रवादी काँग्रेसचे समन्वयक आ. बाबासाहेब पाटील, खा. सुधाकर शृंगारे, आ. अभिमन्यू पवार, भाजपाचे जिल्हाध्यक्ष दिलीपराव देशमुख, शिवसेना जिल्हा संपर्कप्रमुख अॅड. बळवंत जाधव, राष्ट्रवादी काँग्रेसचे अॅड. व्यंकट बेदे, जिल्हाध्यक्ष अफसरबाबा शेख, शहर जिल्हाध्यक्ष मकरंद सावे, आरपीआय आठवले गटाचे नेते चंद्रकांत चिकटे, जिल्हाध्यक्ष बाबासाहेब कांबळे, लातूर लोकसभा निवडणूक प्रमुख राहुल केंद्रे, माजी आमदार सुधाकर भालेराव, माजी जिप अध्यक्ष पंडितराव धुमाळ, प्रशांत

पाटील, बबन देशमुख, देविदास कांबळे, अशोक कांबळे यांच्यासह अनेकांची उपस्थिती होती प्रारंभी गुरुनाथ मागे यांनी प्रास्ताविक केले. येणाऱ्या लोकसभा निवडणुकीत देशात ४०० पार आणि राज्यात ४५ हून अधिक जागा जिंकण्याचा महायुतीच्या वतीने निर्धार करण्यात आला असल्याची माहिती देऊन आ. रमेशआप्पा कराड म्हणाले की, महायुतीच्या कार्यकर्त्यांचा १४ जानेवारी रविवार रोजी सकाळी ११ वाजता लातूर येथील गिरवलकर मंगल कार्यालयात महामेळावा आयोजित करण्यात आला आहे. भाजपा शिवसेनेची युती ही तडजोड नव्हे तर तत्वावर आधारित केलेली युती आहे. राज्यातील महायुतीचे सरकार हे सर्वसामान्यांचे खानदानी सरकार आहे. शिवसेना जिल्हा संपर्कप्रमुख अॅड. बळवंत जाधव म्हणाले की, पंतप्रधान

नरेंद्र मोदी यांच्या नेतृत्वात देश हितासाठी लोकसभा निवडणुकीत आम्ही सर्वजण एकत्रितपणे काम करणार आहोत. भारतीय जनता पार्टी आणि पक्षश्रेणी जो उमेदवार देतील त्या उमेदवाराला निवडून आणण्याची महायुतीच्या सर्वांची जबाबदारी असल्याचे सांगून आ. बाबासाहेब पाटील म्हणाले की, भाजप सेना युती सरकारमध्ये उपमुख्यमंत्री अजितदादा पवार साहेब यांच्या नेतृत्वात राष्ट्रवादी काँग्रेस सहभागी झाले. राज्यस्तरावर ज्या पद्धतीने एकत्रित काम होत आहे त्याच पद्धतीने जिल्ह्यातही कार्यकर्त्यांचे मनोमिलन नव्हे याकरिता महायुतीच्या महामेळावा आयोजित करण्यात आला आहे. देशाचे यशस्वी पंतप्रधान नरेंद्रजी मोदी साहेब यांच्या नेतृत्वात संपूर्ण देश सर्वांगीण प्रगतीच्या दिशेने वेगाने वाटचाल करत आहे. अनेक विकासयुती योजना प्रभावीपणे राबवल्या. विविध योजनेचा गरजूंना लाभ मिळाला असून देश मजबूत होण्यासाठी येणाऱ्या काळात मोदीजींना पन्हा पंतप्रधान करण्यासाठी महायुतीचे आम्ही सर्व जण जिद्दीने, जोमाने कामाला लागलो आहोत असे खा. सुधाकर शृंगारे यांनी बोलून दिले. यावेळी पत्रकारांनी विचारलेल्या विविध प्रश्नांना महायुतीच्या नेत्यांनी समर्पक उत्तरे दिली.

संपादकीय....

..अंगना फूल खिलेंगे!

सर्जकतेच्या उत्कट बिंदूवरील व्यक्तीचे जाणे चटका लावणारे असते. राशिद खान यांचे निधन हे यात मोडते. भीमसेनजीस जाऊन एक तप लोटले. किशोरीबाई गेल्या त्यास सात वर्षे होतील.शाश्वततेची जी काही ठिकाणे आजच्या काळात होती त्यात राशिद खान यांचे स्वान्तसुखाय, तरीही श्रोत्यांना सतत जाणे ठेवणारे गाणे होते.सर्जकतेच्या उत्कट बिंदूवरील व्यक्तीचे जाणे चटका लावणारे असते. राशिद खान यांचे निधन हे यात मोडते. भीमसेनजीस जाऊन एक तप लोटले. किशोरीबाई गेल्या त्यास सात वर्षे होतील. चार वर्षापूर्वी जसराजजी गेले. मालिनीबाई राजुरकर अलीकडेच निवर्तल्या. आमच्या पिढीस गाण्यातील गंधर्वत्व आणि अलौकिक आध्यात्मिकता उमजण्याच्या आधीच कुमारजी आणि मल्लिकार्जुनअण्णा निघून गेले. या सगळ्यांचे जाणे निःसंशय वेदनादायी होते. पण त्या वेदनेस अपरिहार्यतेच्या वास्तवाची शहाणीव होती. राशिद खान यांच्या निधनाच्या वेदनेची गहिराई आणि त्यामुळे उमटलेल्या ओरखड्याचा पोत या सगळ्यांपेक्षा वेगळा आहे. आपल्या डोळ्यासमोर, आपल्या बरोबरीने वा मागे-पुढे एखादे वर्ष असलेल्या एका तरुणाचे उस्तादात रूपांतर होताना पाहणे आणि त्या उस्तादाकडून आपल्या स्वरापेक्षांची पूर्तता होणार याची आनंदी खात्री असताना अचानक त्या व्यक्तीने जाणे याचे हे दुःख! या दुःखाची जातकुळी त्यामुळे वेगळी. भीमसेनजी, किशोरीबाई, मालिनीबाई, मन्सूरअण्णा, कुमारजी वगैरे कलात्मक परिचय झाल्यापासून महानच होते. राशिद खान त्या इंद्रधनुषी मार्गाने निघाले होते. वरील सर्व महानुभावाना त्या इंद्रधनुष्यावरील ठहरावाची संधी मिळाली. त्यांच्या तैथील वास्तव्याचा आनंद आपणा सर्वास मनमुराद मिळाला. त्यांच्या कलात्मक विभ्रमाचे अस्तित्व आसुसलेल्या कानांनी उपभोगता आले. पण राशिद खान यांच्याबाबत मात्र हे इंद्रधनुष्यी वास्तव्य अवकाळी संपुष्टात आले. म्हणून या दुःखाची तीव्रताही अधिक.तसे पाहू जाता अवकाळीची सवय व्हावी असा हा काळ. भरवशाच्या म्हशी टोणगांवर टोणगे प्रसवत असताना शाश्वतता ही संकल्पनाच अशाश्वत आहे किंवा असा प्रश्न पडणे साहजिक. अशा काळात जी काही शाश्वततेची ठिकाणे होती त्यात राशिद खान यांचे गाणे होते. ते कोणत्या घराण्याचे, तालीम कोणाची वगैरे व्याकरणात जाण्यात काही अर्थ नाही. भाषेच्या आनंदासाठी व्याकरणाचा परिचय जीवनावश्यक नसतो. राशिद खान यांच्या गाण्यातून मिळणारा आनंद या सांगीतिक व्याकरणावर दशांगुळे उभा टाकत असे. त्यांनीच 'लोकसत्ता'च्या 'बस.. एक छुरी हलके से चली जाती है' ('लोकसत्ता', २८ जुलै २०१९) या लेखात म्हटल्याप्रमाणे या व्याकरणाच्या वजनाने त्यांना कधी दबवले आणि दमवलेही नाही. परंपरा, व्याकरण, पूर्वसुरींचा प्रवास इत्यादी कशानेच त्यांचे दबून न जाणे हे त्यांच्या गाण्यातून कळत असे. त्यांचे गाणे मोकळे-ढाकळे होते. कलाकार हा मोकळा-ढाकळा असला की 'हाताळायला' सोपा असतो. त्या अर्थाने त्यांचे नाते भीमसेनजी, कुमारजी वा मल्लिकार्जुनअण्णा यांच्याशी लागते. त्यांच्या गाण्यातल्या या मोकळेपणातच कदाचित भीमसेनजींनी आपले स्वतःचे प्रतिबिंब पाहिले असणार. त्याचमुळे हिंदुस्तानी शास्त्रीय संगीताचे भविष्य असे राशिद खान यांचे वर्णन भीमसेनजींनी केले.पण तरीही आपल्या खांद्यावर शास्त्रीय संगीताच्या भविष्याची पताका आहे, असे राशिद खान यांनी कधी दाखवले नाही आणि ते तसे कधी वागले नाहीत. उस्तादी असो वा पंडित. शास्त्रीय संगीतातील बुजुर्ग स्वतःच्या बुजुर्गतेच्या कोषात अडकतात. भीमसेनजी, कुमारजी, मल्लिकार्जुन वगैरेची महत्ता ते त्या कोषात अडकले नाहीत म्हणून आहे. राशिद खान दर्जाने यांच्याच पिढीचे आणि वयाने आजचे. जुन्या-नव्याचा इतका उत्कृष्ट सांधा त्यांच्याइतका अन्य नाही. तरुणांपैकी काही परदेशस्थ मंडळी जुन्यांच्या स्वरलिपीचे पाठांतरी सादरीकरण करतात अथवा तितकेही ज्यांना जमत नाही ते अचकट-विचकट काहीबाही करून नवेपणा भिरवतात. राशिद खान यांना असे काहीही करावे लागले नाही. स्वतःच्या गाण्यावर त्यांचा ठाम विश्वास होता. या क्षेत्रात थोडेच कलाकार असे आहेत की ज्यांची बेटक पार पडली, असे म्हणण्याची वेळ येत नाही. राशिद खान यांतील एक. अलीकडे विलंबितात सोडाच, पण मध्यलयीतही फार कोणी थांबण्याच्या फंदात पडत नाही. सगळी घाई द्रुतलयीतील चमत्कृती, तबलजींशी 'झगडा' वगैरेंतून टाळ्या कधी मिळतील याची. राशिद खान पहिल्या दोन्ही टप्प्यांत निवांत विहरायचे. लहान लहान पक्ष्यांना तरंगते राहण्यासाठी फार पंख फडफडवावे लागतात. गरुड मात्र आपल्याच आनंदात हवे तितके तरंगू शकतो. राशिद खान असे स्वरलयींच्या दोन्ही पंखांवर आपल्याच मस्तीत 'फिरत' राहायचे. कलाकृतीची, म्हणजे अर्थातच कलाकाराचीही, वाटचाल 'चांगली/ चांगला' येथपासून उत्तम, महान येथपर्यंत कधी होऊ लागते, या प्रश्नाचे उत्तर समजून घ्यायला सोपे पण अमलात आणण्यास अत्यंत अवघड असे आहे. एखादा कलाकार काहीही सिद्ध करायचे नाही या अवस्थेला पोहोचतो त्या वेळी तो केवळ चांगला राहत नाही; तो उत्तम, महानतेच्या वाटेला लागतो.राशिद खान यांची बेटक काहीही सिद्ध करण्यासाठी नसायची. आपण गातो ते उत्तम आहे हे वयाच्या अवघ्या ११ व्या वर्षीच उमगलेले. बडया बडया बुजुर्गाची मान्यताही कधीचीच मिळालेली. इतरांचे ऐकून त्यांचे कोलकाल्यात नवराशीतल्या 'दुर्गा पुजे'च्या दिवसात स्वतःच्या घरी माता सरस्वतीची प्राणप्रतिष्ठा करून 'तुम बिना सुना संसार' असे ते सहज आळवू शकत आणि लुई बॅक्स यांच्या पाश्चात्य सांगीतिक सादरीकरणात सहज सहभागी होत. 'जश्र-ए-रेखता'च्या अनेक गांवांविळ कार्यक्रमांत हजारो तरुण-तरुणी राशिद खान यांना ऐकत तासन्तास बसत. भारतीय संस्कृतीतील भद्र, मंगल यांचे दर्शन शास्त्रीय संगीतात सहज होते. म्हणूनच जन्माने मुसलमान, तेही उत्तर प्रदेशी, वाढले-बहरले पश्चिम बंगालात.. अशा राशिद खान यांना मनापासून सांगीतिक श्रद्धांजली कोणास वाहावीशी वाटते? तर गुरुदेव रवींद्रनाथ टागोर यांस.

स्वामी विवेकानंद जगाच्या पाठीवरील महान युगपुरुष

स्वामी विवेकानंद यांचा जन्म १२ जानेवारी १८६३ रोजी कोलकाता येथे झाला.स्वामी विवेकानंद यांची आवड आणि अभ्यास प्रगल्भ होता.त्यांना संगीत, साहित्य आणि तत्वज्ञान यात विशेष रस होता.व्याव्यतीरीक्त पोहणे, घोडेस्वारी व कुस्ती हे त्यांचे आवडते छंद होते. वयाच्या २५ व्या वर्षी स्वामीजींनी वेद,पुराण, बायबल, कुराण,धम्मपद,तनाख, गुरु ग्रंथ साहिब,दास कॅपिटल, भांडवलशाही, अर्थशास्त्र, राज्यशास्त्र या सर्वच विचारधारा एकत्र केलेल्या होत्या.म्हणजे त्यांना इतर सर्व ज्ञान तर होतेच परंतु जगातील संपूर्ण धर्मांचा अभ्यास त्यांनी अवगत केलेला होता.यावरून असे वाटते की स्वामी विवेकानंदांना संपूर्ण ब्रह्मांडाचे ज्ञान असल्याचे दिसून येते. याला दैवी शक्तीच म्हणावे लागेल.कालांतराने रामकृष्ण परमहंस यांच्या आश्रयाला गेले व रामकृष्ण परमहंस यांच्या रहस्यमय व्यक्तीतत्वाने ते अत्यंत प्रभावीत झाले आणि त्यांचे संपूर्ण जीवन बदलले.स्वामींनी १८८१ मध्ये रामकृष्ण परमहंस यांना आपले गुरु केले.१८८६ मध्ये रामकृष्ण परमहंस यांच्या मृत्यूनंतर स्वामी विवेकानंदांच्या कार्याला एक नवीन वळण आले.वयाच्या २५ व्या वर्षी त्यांनी भगवे वस्त्र धारण केले व संपूर्ण भारतभर पायी प्रवास सुरू केला.देशातील गरीबी आणि सामाजिक दृष्टांची अवस्था पाहून त्यांची मनस्थिती दुःखावली गेली.काही दिवसांतच शिकागो येथे जगातील धर्म परिषद होणार असल्याची माहिती मिळाली.११सप्टेंबर १८९३ ला शिकागो येथे जगातील धर्म परिषद भरली.भारताचे प्रतिनिधी म्हणून स्वामी विवेकानंद तेथे पोहोचले.तिथे अनेकांनी खूप प्रयत्न केले की स्वामी विवेकानंद यांना बोलायला वेळ मिळून नये.परंतु एका अमेरिकन प्राध्यापकाच्या प्रयत्नाने त्यांना बोलायला थोडा वेळ मिळाला.त्यांनी जागतिक धर्म परिषदेतील धर्म संसदेतील भाषणाची सुरुवात बंधु व भगिनींससे करून केली. यानंतर त्यांच्या भाषणाचे विचार ऐकून संपूर्ण धर्म परिषद स्तब्ध झाली

व टाळ्यांचा कडकडाट झाला जनुकाय आकाशवाणी झाली की काय आणि स्वामी विवेकानंद जगप्रसिद्ध झाले व त्यांचे अमेरिकेत जोरदार स्वागत झाले. युगानुयुगे आपल्या तेजस्वी विचारांची ज्योत संपूर्ण जगात सकारात्मक व शांती प्रदान करणारी रहावी या उद्देशाने स्वामी विवेकानंद यांनी आपले कार्य पुढे सुरूच ठेवले. एकतेचा संदेश जगाला देऊन सर्व मानवजातीला बंधुतेचा, मानवतेचा संदेश देणारे व सुखशांती निर्माण करणारे कार्य स्वामी विवेकानंद यांनी केले.त्यांनी जगाचा इतिहास आणि पाश्चात तत्वज्ञानांचा अभ्यास महाविद्यालयीन जीवनातच केला. अनेक धर्मांच्या तात्विक अभ्यासामुळे त्यांनी अमेरिकेतील शिकागो येथे भरलेल्या सर्वधर्म परिषदेत हिंदू धर्माचे प्रतिनिधित्व त्यांनी केले. ११ सप्टेंबर १८९३ या दिवशीच्या त्यांच्या भाषणाने संपूर्ण सभा प्रभावित झाली व १७ दिवसांच्या या परिषदेत हिंदुस्थानातील प्रभाव दिसून आला.मुलांचा सर्वांगीण विकास व त्यांच्या कौशल्यांचा विकास व्हावा, मुले आत्मनिर्भर व्हावी असे त्यांचे स्पष्ट मत होते. त्यांच्या या शैक्षणिक विचारांची प्रासंगिकता आजच्या युवा पिढींनी अवगत करायला हवी.मूलांचा शारीरिक, मानसिक आणि आध्यात्मिक विकास होऊन मन,बुद्धी विकसित करणारे, स्वावलंबी, चारित्र्यसंपन्न ओळख निर्माण करणारे शिक्षण असावे असे त्यांचे मत होते. भारताच्या आध्यात्मिक संस्कृतीबद्दल गाड अभिमान असला, तरी त्यात शिरलेल्या अनिष्ट रुढी, परंपरा, जातीभेद यांसारख्या हीन गोष्टींवर त्यांनी भाषणांतून कडाडून हल्ला चढवला. निराकार समाधीत मन रहाण्याची स्वतःची स्वाभाविक प्रवृत्ती बाजूला सारून त्यांनी सर्वसामान्य लोकांच्या सुखदुःखाचा योग्य पातळीवरही विचार केला आणि त्यांच्यासाठी झटले व सर्वस्वाचे समर्पण म्हणजेच खरा संचयास' हे वचन साधे केले. स्वामी विवेकानंद हे सर्व तरुणांचे आजही प्रेरणास्थान आहेत. अशा या महान तत्त्वज्ञानी महापुरुषाला

माझा सलाम.आज देशात आपल्याला जी काही एकता आणि बंधुता दिसून येत आहे त्याचे संपूर्ण श्रेय स्वामी विवेकानंदांना जाते.१८९९ साली स्वामीजींनी पुन्हा पश्चिमेकडे प्रवेश केला आणि भारतीय संस्कृतीचा, अध्यात्माचा संदेश प्रसारित केला. अशाप्रकारे परदेशातही त्यांनी भारताची भूमिका मांडण्याचे काम त्यांनी केले.असा तेजस्वी महापुरुष भारत भुमिला लाभला हे भारतीयांचे अहोभाग्यच आहे.आजही आपला देश स्वामी विवेकानंदांच्या विचारधारेवर चालतो ही भारतीयांसाठी स्वाभिमानाची बाब आहे.अशा महापुरुषांनी पुन्हा-पुन्हा जन्म घ्यावा असे वाटते.परंतु आजही स्वामीजींची आस्था सर्वांच्या हृदयात घर करून आहे.मी संपूर्ण भारतवासीयाना विनंती करतो की स्वामी विवेकानंदांचे विचार अवश्य अवगत करावे. आपणा सर्वांचाच मार्ग सुखरूप व मोकळा होईल.जोपर्यंत सुर्य, चंद्र,तारे, आकाश-पाताळ आहेत तोपर्यंत स्वामीजींचे विचार सर्वांच्याच हृदयात राहिल.स्वामी विवेकानंद यांच्या जयंतीनिमित्त सरकारने, सामाजिक संघटना, शाळा-महाविद्यायासह संपूर्ण युवावर्गांनी आजच्या दिवशी वृक्षलागवड केली पाहिजे.यामुळे गुरांना चारा व संपूर्ण मानव जातीला आणि प्राणीमात्रांना शुद्ध हवा व ऑक्सिजन मिळण्यास मोठी मदत होईल.यामुळे अनेकांचे प्राण आपल्याला वाचविते येईल.स्वामींच्या जयंती निमित्त कोटी कोटी प्रणाम.जय हिंद!

*****

लेखक

रमेश कृष्णराव लांजेवार
(माजी विद्यापीठ प्रतिनिधी नागपूर)
मो.नं.९९२१६९०७७९, नागपूर

घराघरात राष्ट्रमाता जिजाऊ निर्माण झाल्या पाहिजेत.

छत्रपती शिवाजी महाराज व संभाजी महाराज यांना घडविण्यात राष्ट्रमाता जिजाऊ सारखी दुरदुष्टी आजच्या सर्व मातांनी ठेवली तर आमच्या ही घराघरात छत्रपती शिवाजी महाराजा सारखे शूरवीर निर्माण होतील. राष्ट्रमाता जिजाऊ ही इतिहास घडविणारी एक महान स्त्री झाली होती.स्वराज्य निर्माण करण्यासाठी गोरगरिब,शेतकऱ्यांवर विविध जाती धर्मांच्या मराठी मावळ्यांवर दया दाखविणारी कारुण्यमूर्ती होती. त्यामुळेच शिवाजी महाराजांच्या कुटीतून कार्यसिद्धीस नेण्यासाठी लागणारी प्रेरणामूर्ती जिजामाता होती. हे जरी शंभर टक्के सत्य असले.तरी मराठ्यांच्या मनावर जिजामाते पेक्षा भवानीमातेचे वर्चस्व आज ही कायम राहत असेल तर राष्ट्रमाता जिजाऊ कशा निर्माण होतील?. स्वराज्य निर्माण करण्याची इच्छा जिजामातेची म्हणजे एका स्त्रीची होती.परंतु गेले अनेक शतक आम्ही राज्याच्या आणि केंद्राच्या अभ्यास क्रमातील इतिहासाच्या धड्यातून स्वराज्य निर्माण करणे हि श्री ची इच्छा आहे.हे विद्यार्थी दक्ष पासून शिकविले आणि बिंबविले जाते.त्यामुळे जिजामाते पेक्षा भवानी मातेचे भक्त होणेच मराठा समाजातील महिलांनी जास्त प्रसंत केले आहे.मराठा सेवा संघाच्या प्रबोधनाने मराठा समाजात मोठ्या प्रमाणात जागृती होत आहे.त्यामुळे एक घोषणा सर्व ठिकाणी निनादते एकच वारी बारा जानेवारी यांची खरच अमलबजावणी झाली.तर शेगांव,शिर्डी आणि पंढरपूरच्या पायी यात्रा निश्चित बंद होतील. त्यामुळे मराठाच नव्हे तर लाखो बहुजन समाजात करोडो रुपयाची बचत होईल.आणि आपल्या मुलामुलींना स्वराज्य निर्माण करण्यासाठी प्रेरणा देणाऱ्या राष्ट्रमाता जिजाऊ निर्माण होती.म्हणुन एकच वारी बारा जानेवारी ही केवळ घोषणा नाही.क्रांतिकारी मंत्र होईल.

भारतात मुलांना घडवितांना त्यांना रामायण महाभारतातील कथा सांगून त्यांच्यावर संस्कार केले जातात.त्यांना शाळा कॉलेज मधून हे शिकविल्यावर कोण कसा छत्रपती शिवाजी राजा निर्माण होईल?. स्वराज्याचे राजे असलेले मराठे आज सर्वच मनुवादी विचारधारा असलेल्या पक्षाचे गुलाम झाले आहेत.राज्यातील २८८ आमदारात १४५ मराठा समाजाचे आमदार आहेत.हे लिहतांना मला लाज वाटते त्यांना मराठा म्हणण्याची.म्हणुन त्यांना गुलामच म्हटले पाहिजे.हे बेशरम पणे मराठा क्रांती मोर्चात सहभागी झाले होते.बहुजन क्रांती मोर्चा मुळे खरेच मराठा समाजात खूप मोठे प्रबोधन झाले ते इतिहास वाचायला लागले.

आरक्षण मागायला लागले आणि शिवसेनेच्या बॅनर,पोस्टर वरून छत्रपती शिवाजी महाराज गायब झाले.का कसे माहिती नाही.मग मराठा सरदार,शिवसैनिकांवर कोणते संस्कार झाले?. रामायणातील संस्कार कोणाला ही शूरवीर बनण्याची प्रेरणा देत नाही.तर दुसऱ्या करीता कसे मरावे त्याची प्रेरणा रामायणात मिळते. तर महाभारताचे संस्कार अधर्माने कसे मारावे याचे अनेक उदाहरण देऊन त्याचे शकत नाही. त्यात एखादीच जिजामाता,स वित्रीमाता,रमाईमाता,अहिल्याबाई,ताराबाई तयार होतात.जगात आदर्श निर्माण करतात. इथे शालिनीताई,प्रतिभाताई,प्रभाताई,शोभाता ई,मीनाताई,निलमताई निर्माण झाल्या.त्यांना शिवाजी जिजाऊ कधीच आदर्श नव्हता. त्या गुलामांच्या गुलाम होत्या.त्यांच्या कडून राज्याच्या रयतेने कधीच अपेक्षा ठेवल्या नाहीत. परकीय गुलामगिरीचे साम्राज्य पसरले असताना.जवळपास पंधराशे वर्षांच्या प्रदीर्घ काळानंतर राष्ट्रमाता जिजामातेने छत्रपती शिवाजी महाराजांच्या रूपाने बहुजन समाजाच्या प्रेरणांना,अस्मितेला जन्म दिला आज आम्ही जरी बहुजन समाज हा शब्द वापरत असलो तरी त्यावेळी दऱ्या खोऱ्यात राहणाऱ्या सर्व जाती जमाती आदिवासींना जिजामाता व शिवबांनी मावळे म्हणून गोळा केले होते.तेव्हा या सर्व बहुजनांना ज्ञानबंदी,व र्णबंदी,जातबंदी,रोटीबंदी,बेटीबंदी,शस्त्रबंदी,समुद्रबंदी होती.या सर्व बंद्या प्रथम जिजामाताने आपल्या बाळ शिवाजीला तोडण्यास लावून मावळ्याची मुंग्यांसारखी फौज निर्माण केली. मुंग्या कितीही छोट्या असल्या तरी त्या एकत्र एखाद्या किड्यावर तुटून पडल्यावर त्याला जिवंत मारातात.व सर्व एकत्र येऊन त्याला वाहुन नेतात.या मुंग्यांच्या एकजुटीतून शिवाजी महाराजांनी प्रेरणा घेतली.आणि सर्व जातीधर्मांच्या चौकटीत बंदिस्त असलेल्या कष्टकरी गोरगरीब पण शरीराने आडवांड असलेल्या तरुणांना मावळे म्हणून गोळा केले. सम्राट अशोकाच्या नंतर हजारो वर्षांची गुलामगिरीची समाज व्यवस्था झुगारून छत्रपतीच्या गादीचा वारसा निर्माण केला.

चंद्रगुप्त मौर्या,सम्राट अशोकाचा वारसा आणि रयतेच्या विचाराचे स्वराज्य निर्माण करून त्याची रीतसर स्थापना केली. जिजामातेमुळे केवळ एका मातेचा किंवा मातृत्वाचा गौरव झाला नाही.तर त्यापेक्षा आमच्या मातृसत्ताक संस्कृतीचा गौरव झाला.यांचे भान आजच्या आरक्षण मांगणाऱ्या मराठा क्रांतीची भाषा करणाऱ्या मराठ्यांना नाही.मनोज जरांगे पाटील यांच्या आंदोलनात छत्रपती शिवाजी महाराजांचा फोटो,मूर्ती वापरली जाते,पण विचारांचे प्रतिबिंब कुठे ही दिसत नाही. ५७ मोर्चे काढणारा एक मराठा लाख मराठा समाजाच्या १४५ आमदारांनी मराठा आरक्षणा करीता राजीनामा देऊन निवडणूक घेण्यासाठी राज्यपाला समोर प्रस्ताव दाखल केला असता तर राज्याचे संपूर्ण मंत्रीमंडळ मराठा समाजाचे असते.१४५ आमदार वेगवेगळ्या पक्षाचे असल्यामुळे ते सभागृहात

*****

सागर रामभाऊ तायडे,

भांडूप,मुंबई

९९२०४०३८५९.

खून प्रकरणातील आरोपीला हैदराबाद मधून अटक. स्थानिक गुन्हे शाखा व विवेकानंद चौक पोलीस स्टेशन ची संयुक्त कारवाई.

लातूर :- खून प्रकरणातील आरोपीला हैदराबाद मधून अटक. स्थानिक गुन्हे शाखा व विवेकानंद चौक पोलीस स्टेशन ची संयुक्त कारवाई. याबाबत थोडक्यात माहिती अशी की, पोलीस ठाणे विवेकानंद चौक हद्दीतील ताजुद्दिन बाबा नगर, लातूर परिसरात दिनांक ०६/०१/२०२४ रोजी मध्यरात्री कुणीतरी अज्ञात आरोपीने द्यां परिसरात झोपलेला फारूख उर्फ मुकड्या सुजातली सय्यद याचा अज्ञात कारणासाठी तीष्ण हत्यायाने, डोक्यात,गळ्यावर, हातावर मारहाण करून खून केल्याची घटना घडली होती. त्यावरून पोलीस ठाणे विवेकानंद चौक येथे गुन्हा रजिस्टर क्रमांक १२/२०२४ कलम ३०२ प्रमाणे खुणाचा गुन्हा दाखल करण्यात आला होता.गुन्हाचा तपास विवेकानंद पोलीस करीत होते. सदर गुन्हातील मयत हा सराईत व रेकॉर्ड वरचा गुन्हेगार होता. विविध पोलीस ठाण्याला संबंधित मयतावर शरीराविषयी व मालाविषय अनेक गंभीर गुन्हे दाखल होते. तसेच तो गुंड प्रवृत्तीचा असल्याने अनेकांशी त्याचे शत्रुत्व होते. त्यामुळे त्याचा खून नेमका कोणी व कशासुद्धे केला यासंदर्भात मोठ्या प्रमाणात संभ्रम होता. तसेच परिसरातील नागरिकांकडून गुन्हाच्या तपासात काही एक उपयुक्त माहिती मिळत नव्हती. पोलीस अधीक्षक सोमय मुंडे यांनी सदर गुन्हाचा उलगडा करून

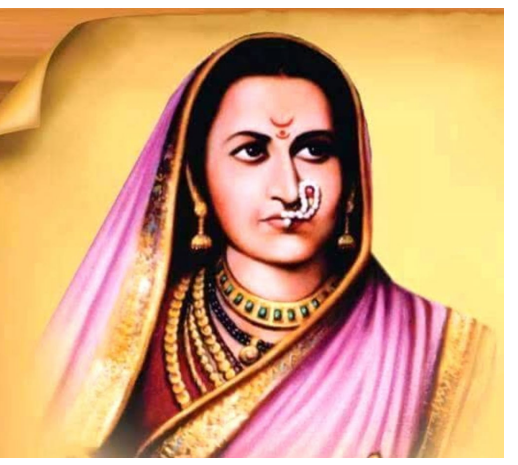
गुन्हातील अज्ञात आरोपीचा शोध घेण्यासाठी मार्गदर्शन व सूचना करीत होते. पोलीस अधीक्षक सोमय मुंडे, अपर पोलीस अधीक्षक डॉ.अजय देवरे, उपविभागीय पोलीस अधिकारी (लातूर शहर) भागवत फुंदे यांचे मार्गदर्शनात स्थानिक गुन्हे शाखेचे पोलीस निरीक्षक संजीवन मिरकले व विवेकानंद चौक पोलीस ठाण्याचे पोलीस निरीक्षक सुधाकर बावकर यांचे नेतृत्वात स्थानिक गुन्हे शाखेचे व पोलीस ठाणे विवेकानंद चे संयुक्त पथक तयार करून गुन्हातील अज्ञात आरोपीचा शोध घेण्यात येत होता. दरम्यान पथकाकडून रेकॉर्डवरील अनेक गुन्हेगारांना ताब्यात

घेऊन त्यांच्याकडे विचारपूस करण्यात येत होती. सदर पथकाला मिळालेल्या गोपनीय व सायबर सेल कडून मिळालेल्या तांत्रिक माहितीचे विश्लेषण करून नमूद गुन्हातील संशयित आरोपी हा हैदराबाद येथे लपून बसलेला असल्याची माहिती मिळाली. त्यावरून संयुक्त पथकातील पोलीस उपनिरीक्षक अनिल कांबळे, पोलीस अमलदार रियाज सौदागर, योगेश गायकवाड व आनंद हल्लाळे यांचे पथक तात्काळ तेलंगना राज्यातील हैदराबाद येथे रवाना होऊन हैदराबाद मधील बोरान्बाद परिसरात सापळा लावून अतिशय सीताफिने नमूद गुन्हातील संशयित आरोपीला दिनांक ११/०१/२०२४ रोजी ताब्यात घेऊन पोलीस ठाणे विवेकानंद चौक येथे आणले. पोलीस ठाणे विवेकानंद चौक येथे आणून सदर संशयित आरोपीला विचारपूस केली असता त्याने त्याचे नाव समीर उर्फ जालीम अखिल शेख, वय २४,वर्ष राहणार ,साळे गल्ली,बौद्ध नगर, लातूर. असे असून रात्री झोपलेल्या फारूख उर्फ मुकड्याच्या खुणांच्या कारणाची विचारपूस केली असता नमूद मयत खर्चसाठी वारंवार पैशाची मागणी करीत होता. समीर याने मयताला अनेक वेळा पैसेही दिले. परंतु नमूद मयत समीर कडे रोजच पैशाची मागणी करू

लागला होता. पैसे न दिल्यास तो समीरला मारहाण करून जीवे मारण्याची धमकी देत होता. याला कंटाळून समीरने रात्रीच्या वेळी उघड्यावर झोपलेल्या फारूख उर्फ मुकड्या याच्या डोक्यात फरशी घालून व नंतर गळ्यावर चाकूने मारून खून केल्याचे सांगितले. समीर उर्फ जालीम अखिल शेख याला पोलीस ठाणे विवेकानंद येथे दाखल असलेल्या खुन्हात अटक करण्यात आली असून समीर याचे विरुद्ध याआधी पण पोलीस ठाणे गांधी चौक येथे जीवे मारण्याचा प्रयत्न केल्याचा गुन्हा दाखल आहे. गुन्हाचा पुढील तपास पोलीस ठाणे विवेकानंद चौकचे सहाय्यक पोलीस निरीक्षक नाना लिंगे व पोलीस अमलदार वाजिद चिखले हे करीत आहेत. सदरची कारवाई वरिष्ठांचे मार्गदर्शनात व उपविभागीय पोलीस अधिकारी (लातूर शहर) भागवत फुंदे, स्थानिक गुन्हे शाखेचे पोलीस निरीक्षक संजीवन मिरकले, विवेकानंद चौक पोलीस ठाण्याचे पोलीस निरीक्षक सुधाकर बावकर यांचे नेतृत्वातील संयुक्त पथकातील सहाय्यक पोलीस निरीक्षक पल्लेवाड, नाना लिंगे, घारगे पोलीस उपनिरीक्षक अनिल कांबळे, केंद्रे, स्थानिक गुन्हे शाखेचे पोलीस अमलदार रियाज सौदागर, योगेश गायकवाड, राजेश कंचे,पोलीस ठाणे विवेकानंद चे पोलीस अमलदार आनंद हल्लाळे, रमेश नामदास, वाजिद चिखले, सायबर सेलचे पोलीस अमलदार गणेश साठे,शैलेश सुडे यांनी केली आहे.

रयतेला माया लावाणाऱ्या राजमाता जिजाऊ

महाराष्ट्राच्या इतिहासात १२ जानेवारी ला अत्यंत महत्त्व आहे. कारण १२ जानेवारी हा दिवस सर्वसामान्य लोकांच्या जिवनात आमूलाग्र बदल घडवून आणणारा दिवस आहे. १२ जानेवारी मुळे या देशात एक क्रांती होण्याची सुरवात होऊन सर्व सामान्य जनतेला प्रेमाची व आपुलकी ची माया लावणारे मातृत्व जन्माला आले. माणसाला माणवाचे संस्कार देऊन विषमतेवर प्रहार करणाऱ्या मातेचा जन्म दिवस हा संपूर्ण भारत भर आनंदोत्सव म्हणून साजरा व्हायला पाहिजे होता. परंतु हजारो वर्षांपासून चालत आलेली विषमता, अज्ञान, अंधविश्वास आणि एकाच वर्णाचे वर्चस्व यामुळे वास्तविक कर्म करणाऱ्या, माणसासाठी लढणाऱ्या, समतेसाठी लढा देणाऱ्या, अंधविश्वास व अज्ञाना विरोधात आवाज उठवणाऱ्या महानायक व महानायिका यांना या विषमतावादी व स्वयंश्रेष्ठत्ववादी व्यवस्थेने समोर येऊन दिले नाही. शिक्षण एकाच वर्णाची खाजगी मालमत्ता समजून एकाच वर्णाचे वर्चस्व कायम रहावे म्हणजे अनेक काल्पनिक, अताकिक लिखाण करून लोकांना माणसिक गुलाम करण्याचे काम येथील साहीत्यांनी केले. परंतु ज्यांनी स्व कर्तव्याने अनिष्ट रूढी परंपरा, अंधविश्वास, अज्ञान, थोतांड, पाखंड बाजुला सारून मानव कल्याणाचे काम केले त्यांच्या बद्दल एकही चांगला शब्द न लिहणारे, ज्यांनी समता, मानवता याबद्दल लिखाण करून प्रबोधन केले त्याला नष्ट करणारे लोक वैचारिक दृष्टीने परिपक्व करे असतील हा प्रश्न निर्माण होतो. इतिहास घडवणाऱ्या महान लोकांनी इतिहास लिहला नाही. ज्यांनी इतिहास लिहला त्यांनी कर्मापेक्षा स्वतःच्या वर्णाला श्रेष्ठ लेखून इतरांचे महान कार्य लेखणीभेदातून दुर्लक्षित केले. जर त्यांनी इतिहास घडवला त्यांचे वास्तविक कार्य लिहून ठेवले असते तर खरा पराक्रमी इतिहास समोर आला असता. परंतु शोकांतिका आहे की विषमतावाद,

अंधविश्वास टिकवून ठेवण्यासाठी सत्याची व तर्काची हत्याच केली गेली. तुकाराम महाराजांच्या गाथा बुडवणारे माँ जिजाऊ वर लिखाण करतील म्हणजे नवलच. जिजाऊंच्या कार्यावर विचारावर जर लिखाण झाले असते तर जिजाऊंचे कारं भारतभर पसरले असते. जिजाऊंच्या जन्मानंतर त्यांच्या स्वागतासाठी हतीवरून साखर वाटून समाजा समोर ठेवलेला आदर्श स्त्रियांना हीन माणणाऱ्या विकृतीला लागणारा हात उचलून घ्यायला पाहिजे. माँ जिजाऊ यांचे बालपण अगदी धाटामाटात व लाडात गेले असले तरीही लोकांचे दुःख, राजेशाही चा छळ व लोकांचे शोषण जिजाऊंच्या नजरे पासून लपु शकले नाही. लोकांचा छळ व शोषण थांबण्यासाठी स्वराज्याची संकल्पना मांडणार्या माँ जिजाऊ साहेब दूरदृष्टी असलेले व्यक्तीत्व होते हेच दिसून येते. जातीव्यवस्था, विषमता, मोडीस काढून मावळा म्हणून एकत्रीत करून स्वराज्याची पायाभरणी करणाऱ्या जिजाऊ कित्ती कर्तृत्व वान असतील याची कल्पना येते. शिवबाला लहानपणापासून शौर्य, पराक्रम आणि समतेचे धडे देणाऱ्या जिजाऊंचे शौर्य हे कोणत्याही मापात मोजता येत नाही. माँ जिजाऊंनी केलेल्या स्वराज्याची पायाभरणी ही शिवबाच्या हातुन करून घेताना राज्यात कोणत्याही व्यक्तीचे शोषण वा छळ होणार नाही असे संस्कार रुजवले आणि गुन्हेगार कोणत्याही जाती धर्माचा असला तरीही माफ करायचे नाही हि जिजाऊंची शिकवण छत्रपती शिवाजी महाराज यांनी आयुष्यभर जोपासली. म्हणून छत्रपती शिवाजी महाराज यांनी अफझलखानाचा

कोथळा बाहेर तर काढलाच त्याचबरोबर कृष्णा कुलकर्णी चे दोन तुकडे केले. महिलांकडे वक्रदृष्टीने बघणाऱ्या स्वकीयांना कठोर शिक्षा देणारे छत्रपती शिवायांवर जिजाऊंचे आदर्श संस्कार होते. स्वराज्यातील जनतेला सोन्याचे दिवस देऊन शेतकरी समृद्ध तर सैनिक हा स्वावलंबी बनवून आदर्श राज्यव्यवस्था निर्माण केवळ आदर्श संस्कारच करू शकतात. आणि ते संस्कार घालून रयतेला खऱ्या अर्थाने आईची माया लाऊन लेकरा प्रमाणे जपणाऱ्या जिजाऊ श्रेष्ठ आहेत. अठरा पाड जातीच्या लोकांना एकत्र करून स्वराज्याची उभारणी करणे एवढे सोपे नव्हते. प्रत्येक गोष्टीमध्ये विषमता असताना समतावादी स्वराज्याची संकल्पना डोक्यात येणे म्हणजे हिच मोठी क्रांती होती. जिजाऊंचे विचार व शिकवण ही जाती धर्मापुरती मर्यादित नव्हती. जाती धर्मासाठी काम करणारे लोक मर्यादित होत असतात परंतु जिजाऊ व छत्रपती शिवाजी महाराज हे राजे जरी असले तरीही त्यांना जनमानसात प्रचंड सन्मान आहे. याचे कारण त्यांचे राज्य केवळ सत्तेसाठी किंवा शोषणासाठी नव्हते. तर समतेसाठी होते. म्हणून माँ जिजाऊ व छत्रपती शिवाजी महाराज यांचा सन्मान करणारा, वंदन करून प्रेरणा घेणारा बहुसंख्य वर्ग हा वेगवेगळ्या जातीधर्माचा आहे. जिजाऊ जयंती निमित्ताने केवळ जिजाऊंच्या प्रतिमेला हार घालून फायदा होणार नाही. तर जिजाऊंच्या संकल्पनेतील स्वराज्य आज उभे आहे का हे बघणे आवश्यक आहे. आणि जर जिजाऊंच्या संकल्पनेतील स्वराज्य नसेल तर स्वराज्याचे शत्रू कोण हे ओळखता आले पाहिजे तरच आपण मावळे असल्याचे सिद्ध होईल. स्वराज्यामध्ये शेतकरी सधन होता, शेतकऱ्यांना राजाश्रय होता, विषमतेला धार नव्हता, स्त्री सुरक्षित होती, स्त्रियांचा सन्मान होता, गुन्हेगाराची जात धर्म न बघता शिक्षा केली जात होती. समान अपराधा साठी समान शिक्षा होती. परंतु आज आपण परिस्थिती बघितली तर पुर्ण पणे उलट आहे. देशात शेतकरी सुखी नाही, महिला सुरक्षित नाहीत, अपराधी लोकांनी पक्षांतर केले तर शिक्षा होत नाही, पक्षातील लोकांना शिकेतुन सुट तर विरोधी पक्षातील लोकांच्या मागे वेगवेगळ्या संस्था लाऊन लक्ष केले जाते. लोकशाही असुनही सच बोलाता येत नाही, अन्याय अत्याचारा विरोधात आवाज उठवला तर पिडीत

व्यक्तीलाच वेगवेगळ्या संकटांना सामोरे जावे लागते. सर्वसामान्य व सत्यवान लोकांना न्यायाची अपेक्षा राहिली नाही. जाती धर्माच्या नावावर वादंग निर्माण करून राजकीय पोळी भाजून जनतेचे शोषण सुरु आहे. देशात समस्येचे धैर्यमान असताना इतिहासाचे आजही विकृतीकरण करून चुकिया इतिहास सांगितला जात आहे. थोडक्यात जिजाऊंच्या संस्काराच्या विरोधात येथे व्यवस्था निर्माण केली गेली आहे. ज्या आईने आभाळासारखी माया लाऊन लेकरा सारखे प्रेम करून स्वराज्य उभे केले. याच स्वराज्यात लोक सुखी व आनंदी होते परंतु आजच्या शासन काळत लोक दुःखी व समस्या ग्रस्त आहेत. याचे कारण शोधून जिजाऊंच्या स्वप्नातील लोकहीताची व्यवस्था निर्माण करण्यासाठी लोकशाही जगवणे आवश्यक आहे. व लोकशाही जगवायची असेल तर इडिएम ला विरोध करून सत्तेत जातीचे, धर्माचे नाही तर विचाराचे आणि कर्माचे लोक बसवणे आवश्यक आहे. देशात समता बंधुता समाजत प्रस्तावित होऊन जनता सुखी व समृद्ध झाली तरच जिजाऊ च्या विचारातील व्यवस्था तयार होईल. म्हणून रयतेला माया लावणाऱ्या राजमाता जिजाऊ यांना वंदन करताना, जयंती उत्सव साजरा करताना आपल्याला स्वराजाचे शत्रू ओळखून ठेचता आले पाहिजे, माणसिक गुलामी बाजूला सारून डोळस व विज्ञानवादी बनले पाहिजे. माँ जिजाऊ यांना वंदन करून स्वराज्याची भावना समाजात रुजवायची असेल तर अगोदर व्यवस्था समजून घेऊन व्यवस्थेवर वार करून मानवता जपता आली पाहिजे तरच जिजाऊंना वंदन केल्याचा अभिमान निर्माण होईल. जिजाऊ जयंती च्या मंगलमय सदिच्छा..

*****
विनोद पंजाबराव सदावर्त
समाज एकता अभियान
रा. आरेगांव ता. मेहकर
मोबा: ९१३०९७९३००

महाप्रजापती गौतमी बुद्ध विहारात हरदास एल. एन. यांच्या जयंती निमित्त वैचारीक प्रबोधनात्मक कार्यशाळा संपन्न.

छत्रपती संभाजी नगर /प्रतिनिधी :- समाज जीवनात कार्यरत बुद्ध, फुले, शाहू, पेरियार, आंबेडकराईट विचारधारेच्या हितचिंतकांना जागृत करून वैचारिक आंदोलनाचा कारवाय पुढे घेऊन जाण्यासाठी चळवळीतील जय भीम चे महत्त्व समजून घेताना जय भीम ची सुरवात कधी झाली? कुणी केली? का केली? कशी केली? इत्यादी मुद्यावर विचारमंथन व्हावे जेणेकरून सामान्य जणांचे प्रबोधन करण्यासाठी महाप्रजापती गौतमी बुद्ध विहार समिती आणि फुले शाहू आंबेडकराईट स्टडी सर्कलच्या संयुक्त विद्यमाने जय भीम चे जनक हरदास एल. एन. यांच्या जयंती निमित्त अविष्कार कालनी, एन-६, सिडको, छत्रपती संभाजी नगर, (औरंगाबाद), महाराष्ट्र येथे ७ जानेवारी २०२४ ला कार्यशाळेचे आयोजन करण्यात आले होते. या कार्यशाळेचे उद्घाटन सामाजिक कार्यकर्ते धनराज गोंडाने यांनी केले. ते म्हणाले की, हरदास लक्ष्मणराव नगराळे यांचा जन्म नागपूर जिल्ह्यातील शिंगोरी बोरी येथे झाला आहे. त्यांनी स्वामी ब्रम्हानंद यांचेकडून संस्कृत शिकून प्राविण्य मिळविले होते. १९२७ ला कामठी येथे रात्रशाळा चालविली होती. त्यांचेवर संत चोखामेळा यांच्या विचारांचा पगडा होता. १९२० साली साहूबाई शी त्यांचा विवाह झाला. डॉ बाबासाहेब आंबेडकर हेच अस्पृश्यांचे नेते आहेत. हे स्पष्ट करण्यासाठी इंग्लंड चे प्रधानमंत्री रॅम्सेमॅकडोनाल्ड यांना ३२ तारा पाठविल्या ज्यामुळे बाबासाहेब अस्पृश्यांचे नेते सिद्ध होऊ शकले. ते आल इंडिया डिप्रेस्ड असोसिएशनचे सचिव आणि अध्यक्ष होते. १९३७ ला ते विधानसभेवर निवडून आले होते. या प्रसंगी सुधाकर मेथ्राम असे म्हणाले की, हरदास एल. एन. यांना अस्पृश्यतेच्या कारणास्तव गिरणी चालकाने दळण दळून दिले नाही. परिणामी वसाहतीतील विविध महिलांना महत्त्वासाने दळण दळून दिले याचा त्यांच्या मनावर खोलवर परिणाम झाला. त्यांनी ६ जानेवारी १९३५ ला जय भीम चा नारा दिला आहे. आशाताई आंभोरे म्हणाऱ्या की, तथागत बुद्ध आणि बाबासाहेब आंबेडकरांच्या त्याग बलिदानामुळे आपण येथे एकत्रित येऊन चर्चा करीत आहोत. सुधीर प्रभाकर खोब्रागडे म्हणाले की, पूर्वी वडील विहारात यायचे आता त्यांनी वडिलांचा वारसा पुढे चालवायचा ठरविले आहे. बी. टी. बागूल म्हणाले की, चळवळीसाठी तरुणांनी पुढे आले पाहिजे. त्यांचा हातभार लागणे अतिशय महत्त्वाचे

आहे. आपण कुठल्याही क्षेत्रात कार्यरत असलो तरी चळवळीत सक्रिय राहिलेच पाहिजे. आपण बुद्धि असल्याने समाजात आपण आपली वेगळी ओळख निर्माण केली पाहिजे. पहिल्या गोलमेज परिषदेला गांधीं गेलेच नाहीत मात्र दुसऱ्या गोलमेज परिषदेला गेल्यावर अस्पृश्यांचे खरे नेते असल्याचा दावा केला परिणामी हरदास एल. एन. यांनी रॅम्से मॅकडोनाल्ड यांना ३२ तारा पाठवाव्या लागल्या म्हणून बाबासाहेब आंबेडकर हे नेते सिद्ध झाले. प्रमुख वक्ते डॉ. रमेशचंद्र धनेगांवकर म्हणाले की, हरदास एल. एन. हे डॉ बाबासाहेब आंबेडकरांच्या चळवळीतील उजवा हात होता. त्यांनी जातीभेद नष्ट करण्यासाठी आंतरजातीय सहभोजनाचे आयोजन केले होते. सायमन कमिशनच्या वेळेस त्यांनी आपली साक्ष दिली. सी पी बेरार प्रांतातून ते निवडून आले होते. नागपूर परिषदेचे ते स्वागतार्थ्यक्ष होते. पुणे करारांवर सही करणारी ही एक महत्त्वाची व्यक्ती होती. त्यांच्या अंत्यसंस्काराला अलोट गर्दी होती. त्यांच्या स्वाभिमाना विचारांना आचरणात आणण्याची आवश्यकता आहे. कार्यशाळेचा अध्यक्षीय समारोप करताना फुले शाहू आंबेडकराईट स्टडी सर्कलचे संचालक बी. बी. मेथ्राम म्हणाले की, डॉ बाबासाहेब आंबेडकरांचे कट्टर अनुयायी असलेल्या बाबू हरदास यांना जय भीम चे जनक असे मानले जाते कारण त्यांनी या अभिवादानाच सर्व प्रथम प्रयोग केला आहे. बाबू हरदास कार्यकर्त्यांसोबत समाज जीवनात चळवळीच्या कार्या निमित्ताने भटकंती करीत असताना त्यांना वाटेत एका मुस्लिम व्यक्तीने त्यांच्या मित्राला सलाम वालेकुम तर समोरील व्यक्तीने वालेकुम सलाम असे म्हणताना ऐकले तेव्हा त्यांनी त्या दोन्ही व्यक्ती कडून त्याचा भावार्थ समजून घेण्याचा प्रयत्न केला तेव्हा कळले की, अल्लाह आपको सलामत रखे। असे कळले त्यामुळे त्यांना असे वाटले की, आपलीही अशी स्वतंत्र ओळख असावी ज्यातून त्यांना जय भीम हे अभिवादन ६ जानेवारी १९३५ ला सुचले तेव्हा त्यांनी ही बाब सर्व प्रथम सोबत असणारे गौरीशंकर गजबे यांना सांगितली

व यांचा प्रचार प्रसार करण्याची जबाबदारी गौरीशंकर गजबे आणि हरी चांदोरकर यांचेवर सोपविली. याची नोंद रामचंद्र क्षीरसागर लिखित 'दलित मुव्हमेंट इन इंडिया अँड इटस लीडर्स : (१८५७ ते १९५६)' पुस्तकात आहे. तेव्हा प्रथमतः उच्चारण करणा-यांनी जय भीम म्हणायचे तर ऐकणा-यानी प्रत्युत्तरादाखल बल भीम म्हणायचे ठरले होते. तसे बरेच काळ चालले सुद्धा मात्र कालांतराने ऐकणा-या व ऐकविणा-या व्यक्तीने जय भीम म्हणण्याची प्रथा रुढ झाली. ती आजतागायत सुरु आहे. पुढे ३० डिसेंबर १९३८ ला मद्रासमध्ये येथे संपन्न झालेल्या दलित परिषदेत भाऊसाहेब मोरे यांनी सुद्धा हा नारा पुढे चालविण्याचा संदेश दिला. जय भीम चा अर्थ डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांचा विजय असो असा होतो. हरदास एल. एन. यांनी वयाच्या १७ व्या वर्षी 'महारुद्रा' नावाने चळवळीचे साप्ताहिक सुरु केले होते. याची नोंद वसंत मून लिखित 'वस्ती' या पुस्तकात असून या पुस्तकाचे गेल आमवेट यांनी 'ग्रोईंग अप अनटचेबल्स' असे इंग्रजीत भाषांतर केले आहे. एखादा धुमकेतू आकाशात तळव्याव आनू त्याच्या लख्ख प्रकाशाने डोळे दिपून जावे पण क्षणार्धातच तो नाहिसा व्हावा अस हरदास

च्या बाबतीत आम्हाला झाले. अशी भावना वसंत मून यांनी व्यक्त केली आहे. द्वितीय गोलमेज परिषदेत अस्पृश्यांचे नेते कोण? अशी समस्या निर्माण झाली तेव्हा बाबू हरदास यांनी ब्रिटिश प्रधानमंत्री रॅम्से मॅकडोनाल्ड यांना ३२ तारा पाठवून ३२ वेळा पत्र व्यवहार केला. ज्यामुळे बाबासाहेब अस्पृश्यांचे नेते सिद्ध झाले. त्यांनी १९२४ ला 'मंडल महात्मे' हा ग्रंथ लिहिला तर 'वीर बालक' नावांचे नाटकही लिहिले. १९२५ ला त्यांनी बीडी कामगारांची संघटना स्थापन केली. १९२७ मध्ये त्यांनी अस्पृश्य समाजातील मुलामुलींसाठी चालविलेल्या रात्रपाळीच्या शाळेतून ८६ मुले तर २२ मुली शिकून बाहेर पडल्या. १९३० ला बीडी मजूर संघ स्थापन केला. बाबासाहेब आंबेडकरांनी स्थापन केलेल्या स्वतंत्र मजूर पक्षाच्या सचिवपदी त्यांची नियुक्ती करण्यात आली होती. बाबू हरदास यांच्या जीवनावर बोले इंडिया जय भीम असा चित्रपट आलेला आहे ते आपण समजून घेतले पाहिजे. त्यामुळेच सूर्याला जयभीम चित्रपट काढता आला तर ख्यातनाम गायिका गित्री माही यांना 'जय भीम-जय भीम, बोलो जय भीम' हे गीत गाता आले. अशा प्रकारे जय भीम ही आपल्या सामाजिक, राजकीय, सांस्कृतिक क्रांतीच्या संघर्षाची ओळख ठरली असून कोट्यवधी जनतेच्या मुखातून दररोजच्या जीवनात जय भीम चा उद्बोध होत आहे. म्हणून आपल्या साठी जय भीम, जय भीम आणि जय भीमच अंतिम सत्य आहे. याचा प्रचार प्रसार करणे हीच हरदास एल. एन. यांना खरी आदरांजली ठरेल. कार्यशाळेचे प्रास्ताविक व सूत्रसंचालन विठ्ठल पवार तर एम. जी. गाडे यांनी आभार व्यक्त केले. व्ही. आर. पवार, धनराज गोंडाने, डॉ. रमेशचंद्र धनेगांवकर, सुधाकर मेथ्राम, सुधीर प्रभाकर खोब्रागडे, एम. जी. गाडे, आशा आंभोरे, निर्मला देविदास मगरे, रंजना गायकवाड, सुमन गाडे, सरस्वती धाबडे, बी. बी. मेथ्राम इत्यादी प्रतिनिधी उपस्थित होते. अशाप्रकारे आभार प्रदर्शनाने हर्षो ल्हासात कार्यशाळेची सांगता झाली.

